

دانشکده علوم حدیث

پایان نامه کارشناسی ارشد

رشته علوم حدیث

گرایش نهج البلاغه

عنوان پایان نامه

یقین ایمانی در نهج البلاغه

استاد راهنما

حجت الاسلام و المسلمین عبدالهادی مسعودی

استاد مشاور

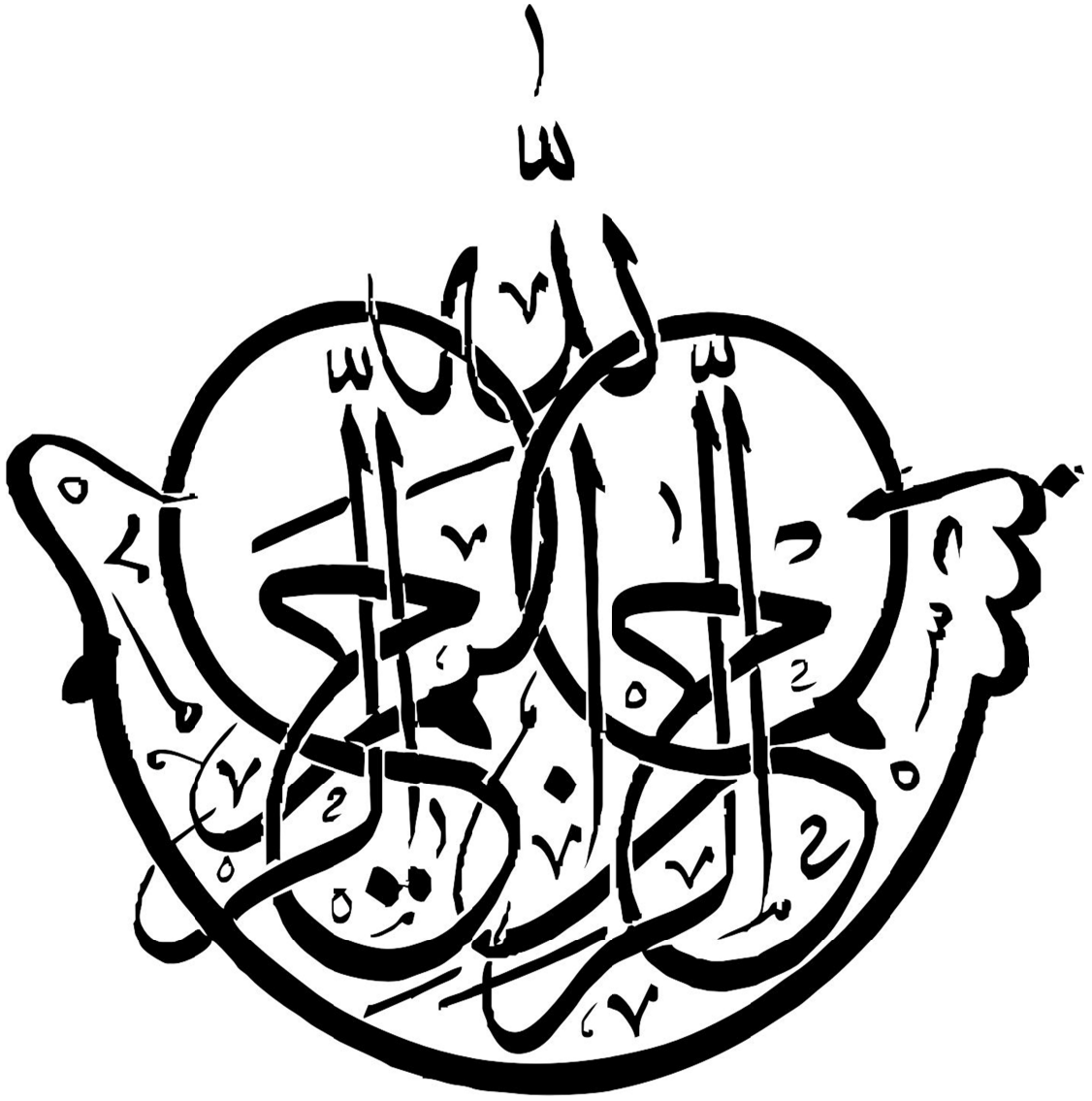
حجت الاسلام و المسلمین محمد کاظم طباطبایی

دانشجو

مرتضی زارعی

ماه و سال دفاع

خرداد ماه ۱۳۹۱

تمام حقوق این اثر متعلق به دانشکده علوم حدیث است.

اهداء:

این تحقیق را تقدیم می‌کنم به روح بلند و مقدس امام المتّقین و قبله اهل یقین امیرمؤمنان
حضرت علی(علیه السلام) و با این امید که فضل و مدد و یاری آن بزرگوار سایه‌سار زندگی
علمی و عملی ما باشد.

تقدیر و سپاس:

با تشکر فراوان از استاد ارجمند راهنما جناب حجت الإسلام و المسلمین دکتر عبدالهادی مسعودی و استاد محترم مشاور جناب حجت الإسلام و المسلمین دکتر محمدکاظم طباطبایی که با راهنمایی‌های سازنده خود، یاریگر بنده در ارائه این تحقیق بوده‌اند.

چکیده

تحقیق پیش‌رو نگاهی دارد به موضوع یقین ایمانی از منظر نهج البلاغه، با تکیه بر بیانات حضرت امیر در نهج البلاغه خصوصاً حکمت ۳۱ و خطبه ۸۷، از نظر حضرت امیر یقین ایمانی اعتقاد بی شبهه‌ای است که گوهر و کمال آن شهود و دیدن حقیقت بدون واسطه و حجاب است و مولفه‌هایی چون دقت حکیمانه و نگاه عبرت‌گیرانه و توجه به تجربیات بشری در طول تاریخ وزیرکی هوشمندانه اجزاء اصلی تشکیل دهنده این یقین است و عقل محوری و حق‌مداری و فطرت‌جویی و اعتقاد و باور به اصل مهم ولایت زمینه ساز و پدید آورنده یقین ایمانی و عواملی چون بندگی و انس با قرآن و یاد مرگ و غیرت و ورزی دینی و صدق، تقویت‌کننده آن و عللی چون گناه و شیطان و دنیا زائل‌کننده و تضعیف‌گر آن می‌باشد و در پرتو یقین ایمانی در مومن آثار و برکاتی چون شهود و طمانینه و شجاعت و کرامات و قاطعیت و رشد و حیرت‌ممدوح ظاهر می‌شود.

کلید واژه: یقین، ایمان، حکمت، فطرت، شهود، ولایت، عبودیت، قرآن

فهرست مطالب

مقدمه.....	۱
فصل اول: کلیات.....	۱۰
روش تحقیق.....	۱۰
تبیین موضوع.....	۱۱
اهداف و پیشینه تحقیق.....	۱۲
سؤالات تحقیق.....	۱۵
مفهوم‌شناسی یقین.....	۱۶
۱- معنای لغوی.....	۱۶
۲- معنای اصطلاحی.....	۱۶
۳- مراتب یقین.....	۱۸
نظر علماء و مفسرین.....	۱۸
۴- تفاوت جزم و یقین.....	۲۲

فصل دوم: جایگاه و ارکان یقین ایمانی.....	۲۶
۲-۱- اهمیت یقین ایمانی در نهج البلاغه.....	۲۶
۲-۲- مؤلفه های یقین ایمانی.....	۲۸
۲-۲-۱- نکات خطبه.....	۲۹
الف) ذو ابعاد بودن ایمان.....	۲۹
ب) تاثیر متقابل هر يك از ابعاد در دیگری.....	۳۰
ج) تعریف کاربردی.....	۳۱
د) بیان عناصر اصلی و فرعی یقین.....	۳۱
۲-۲-۲- عناصر اصلی یقین.....	۳۲
۲-۲-۲-۱- تبصره الفتنه.....	۳۲
معنای لغوی.....	۳۲
۲-۲-۲-۲- تأول الحکمه.....	۳۵
معنای لغوی تأول.....	۳۵
معنای لغوی حکمت.....	۳۵
حکمت در اصطلاح.....	۳۶
۲-۲-۲-۳- موعظه العبره.....	۴۱
معنای لغوی موعظه.....	۴۱
معنای لغوی عبرت.....	۴۱
۲-۲-۲-۴- توجه به سنت اولین.....	۴۵
۲-۲-۳- عناصر فرعی یقین.....	۴۷
۲-۲-۳-۱- شناخت حد عقل بشری (عدم تعمق).....	۴۷

- ۴۷..... معنای لغوی تعمق
- ۵۲..... ۲-۲-۳-۲ تسالم.....
- ۵۲..... معنای لغوی.....
- ۵۴..... ۲-۲-۳-۳ - پیروی از عقل.....
- ۵۷..... ۲-۲-۳-۴ - پیروی از حق.....
- ۵۷..... معنای لغوی زیغ.....
- ۵۷..... حق.....
- ۵۸..... حق و علی(علیه السلام).....
- ۶۱..... ۲-۲-۴ - تعریف یقین علمی.....
- ۶۱..... معانی مختلف علم.....
- ۶۲..... الف) علم با یقین مرادف است.....
- ۶۲..... ب) یقین مرتبه ای از علم.....
- ۶۴..... ۲-۲-۵ - تفاوت های یقین ایمانی و یقین علمی.....
- ۶۴..... ۱- ۲-۲-۵ - تلازم یقین ایمانی و قبول قلبی.....
- ۶۴..... فطری بودن یقین ایمانی.....
- ۶۵..... فطرت در لغت و اصطلاح.....
- ۶۷..... ۲-۲-۵-۲ - تفاوت در روش شناخت.....
- ۶۷..... تفاوت ادراك قلبی و عقلی.....
- ۶۸..... ۲-۲-۵-۳ - دخالت امور نفسانی و عملی در یقین ایمانی.....
- ۷۰..... ۲-۲-۵-۴ - پیوند یقین ایمانی با راز و غیب.....
- ۷۰..... تفاوت در کیفیت تاثیر.....

فصل سوم: عوامل تأثیرگذار بر یقین ایمانی.....	۷۴
۳-۱ عوامل ایجاد کننده یقین ایمانی.....	۷۴
۳-۱-۱ فطرت‌گرایی.....	۷۴
۳-۱-۲ عقل محوری.....	۷۶
۳-۱-۳ قلب سلیم.....	۷۹
۳-۱-۴ ولایت.....	۸۴
معنای لغوی واصطلاحی.....	۸۴
یقین و امام زنده.....	۹۱
۳-۲ عوامل تقویت کننده یقین ایمانی.....	۹۳
۳-۲-۱ انس با قرآن.....	۹۳
۳-۲-۲ بندگی.....	۹۷
نماز.....	۱۰۰
روزه.....	۱۰۱
۳-۲-۳ صدق.....	۱۰۲
۳-۲-۴ غیرت ورزی.....	۱۰۴
۳-۲-۵ یاد مرگ.....	۱۰۵
۳-۳ عوامل تضعیف کننده یقین.....	۱۰۶
۳-۳-۱ عوامل درونی.....	۱۰۷
۳-۳-۱-۱ گناه.....	۱۰۷
انواع گناه.....	۱۰۷
الف) گناه ذهنی و فکری.....	۱۰۷

- ۱۰۸.....(ب) گناه نفسانی و عملی
- ۱۰۹.....۱-۲-۳-۳-۳-۳ ارکان شك و اضرار يقين.....
- ۱۰۹..... هول
- ۱۰۹..... معنای لغوی.....
- ۱۱۰..... جدال.....
- ۱۱۰..... معنای لغوی و اصطلاحی
- ۱۱۲..... تردد.....
- ۱۱۲..... معنای لغوی و اصطلاحی
- ۱۱۴..... استسلام.....
- ۱۱۴..... معنای لغوی.....
- ۱۱۴..... معنای اصطلاحی
- ۱۱۵.....۳-۳-۳-۳-۳ عوامل بیرونی تضعیف گر يقين.....
- ۱۱۵.....۳-۳-۲-۱ شیطان.....
- ۱۲۰.....۳-۳-۲-۲ دنیا.....
- ۱۲۱..... لهو و لعب.....
- ۱۲۲..... تکاثر.....
- ۱۲۳..... تفاخر.....
- ۱۲۴..... زینت.....
- ۱۲۸..... فصل چهارم: آثار يقين ایمانی.....
- ۱۲۸.....۴-۱ آثار يقين.....
- ۱۲۸.....۴-۱-۱ آثار معرفتی و قلبی.....

۱۲۸.....	۴-۱-۱-۱-۱-۱ شهود.....
۱۳۰.....	۴-۱-۱-۲-۱-۲ طمانینه و آرامش.....
۱۳۲.....	۴-۱-۲-۲-۱-۲ آثار اخلاقی و نفسانی.....
۱۳۲.....	۴-۱-۲-۲-۱-۱ عزت و کرامت.....
۱۳۳.....	۴-۱-۲-۲-۲-۲ حضور روحانی در بهشت.....
۱۳۵.....	۴-۱-۲-۲-۳-۱ حیرت.....
۱۳۵.....	معنای اصطلاحی.....
۱۳۹.....	۴-۱-۲-۲-۴-۱ شجاعت.....
۱۴۱.....	۴-۱-۲-۲-۵-۱ عدالت.....
۱۴۱.....	معنای لغوی و اصطلاحی.....
۱۴۴.....	۴-۱-۲-۲-۶-۱ کرامات.....
۱۴۴.....	معنای لغوی و اصطلاحی.....
۱۴۷.....	۴-۱-۲-۲-۷-۱ احسان.....
۱۴۷.....	معنای لغوی و اصطلاحی.....
۱۵۲.....	۴-۱-۲-۲-۸-۱ قاطعیت.....
۱۵۲.....	معنای لغوی و اصطلاحی.....
۱۵۴.....	۴-۱-۲-۲-۹-۱ رشد.....
۱۵۵.....	۴-۱-۲-۲-۱۰-۱ خوف و خشیت.....
۱۵۷.....	نتیجه‌گیری.....
۱۶۰.....	فهرست منابع.....

آن چه که در بحث یقین مهم است و مورد توجه قرار می‌گیرد ارزش یقین است به طوری که حضرت امیرمؤمنان امام علی (علیه السلام) در این باره می‌فرمایند:

«فَمِنْ عِلْمِ عَلَمَةٍ أَحَدِهِمْ أَنْكَ تَرَى لَهُ قُوَّةً فِي دِينِهِ وَ حَزْمًا فِي لِينِهِ وَإِيمَانًا فِي يَقِينِهِ وَ حِرْصًا فِي عِلْمِهِ وَعِلْمًا فِي حِلْمِهِ.»^۱

«از نشانه‌های آنان (پرهیزگاران) این است، در دین نیرومند، نرمخو و دور اندیش، با ایمانی مملو از یقین، حریص در کسب دانش، و دارای علم توأم با حلم.»

مهم‌ترین هدیه‌ای که دین به بشر می‌دهد اتصال دادن او با غیب و عوالمی وراء دنیای مادی است و آن چه که دین را از فلسفه و علم متمایز می‌سازد همین محوریت غیب در اندیشه دینی است در دین از عالمی به نام معاد و آخرت سخن به میان می‌آید که فراتر از تجربه‌های حسی و بشری است و آن چه که در این میان دین از انسان می‌خواهد اعتقاد و ایمان به این امور است ایمان به غیب و ایمان به خدای نادیدنی و ایمان به آخرت است و رابطه‌ای که آدمی با دین برقرار می‌کند متمایز از رابطه او با علم و فلسفه است در علم آدمی با عقل و تجربه می‌خواهد واقعیات را کشف کند و تسلط بر جهان یابد اما در مواجهه با دین فراتر از حس می‌رود به اموری که از درک حس و عقل او چه بسا فراتر است ایمان می‌آورد یعنی به گفته پیامبران صادق اعتماد می‌کند و البته با زمینه فطری و حس درونی که دارد و معتقد می‌شود که عوالمی وجود دارد که محسوس نیست اما همه محسوسات و معقولات بر آنها استوار گشته است ایمان به غیب و ماوراء در ساحت اعتقادی جهان بینی جدیدی به مومن می‌دهد و او را از ماده و محسوسات بالاتر می‌برد و جهان‌های جدیدی به روی او می‌گشاید و در ساحت عمل نیز کردار او را وسعتی بیش از دنیا می‌دهد و عمل او را به باطن‌هایی مرتبط می‌کند که از جنس خلود و جاودانگی هستند و آثار آن به این دنیا ختم نمی‌شود بلکه تا ابد همراه او خواهد بود بنابراین غیب و ایمان به آن اعتقاد و کردار فرد را عمق و معنایی دیگر می‌بخشد و هرچه این اعتقاد قوی‌تر باشد و مومن به غیب نزدیک‌تر شود دین او کامل‌تر و عملش خالص‌تر خواهد بود در دین مبین اسلام، اسلام اعم از ایمان است هر مؤمنی مسلم است اما هر مسلمی مؤمن نیست.

۱. دشتی، محمد، ترجمه نهج البلاغه، قم، نشر الهادی، ۱۳۷۹، چاپ اول، خطبه ۱۹۳.

﴿قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَ لَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا وَ لَمَّا يَدْخُلِ الْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ وَ إِنْ تُطِيعُوا اللَّهَ وَ رَسُولَهُ لَا يَلِتْكُمْ مِنْ أَعْمَالِكُمْ شَيْئاً إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾^۱

«اعراب (بر تو منت گذارده و) گفتند: ما (بی جنگ و نزاع) ایمان آوردیم، بگو: شما که ایمانتان (از زبان) به قلب وارد نشده به حقیقت هنوز ایمان نیاورده‌اید لیکن بگویید ما اسلام آوردیم (و از خوف جان به ناچار تسلیم شدیم)، و اگر خدا و رسول وی را اطاعت کنید او (از اجر) اعمال شما هیچ نخواهد کاست (و از گناه گذشته می‌گذرد) که خدا بسیار آمرزنده و مهربان است.»

از امام صادق (علیه السلام) سؤال شد که آیا ایمان و اسلام مختلفند؟ در جواب فرمود:

«ان الایمان یشارک الاسلام والاسلام لا یشارک الایمان.»^۲

«هرایمانی قرین اسلام است ولی هر اسلام آوردنی مقرون ایمان نیست.»

و ایمان برتر از اسلام است:

«الاسلام یحقن الدم وان الثواب علی الایمان.»^۳

بوسیله اسلام خون شخص محفوظ شود و امانت ادا شود و زناشوئی حلال گردد، ولی ثواب در برابر ایمان است.

چرا که اسلام تنها اقرار به لسان و کردار ظاهری است و ایمان چیزی است که در دل استقرار می‌یابد:

«الایمان ما استقر فی القلب.»^۴

«ایمان آن چیزی است که در قلب استقرار یافته است.»

ایمان اعتقاد و باوری است که به آدمی امن و اطمینان می‌بخشد و در دل آرام می‌گیرد و یقین مرتبه بالای همین اعتقاد خصوصاً در نسبت باغیب است که در این حالت مومن به خدا و معاد و بهشت و جهنم اعتقاد

۱. ترجمه الهی قمشه ای حجرات / ۱۴.

۲. کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، تهران، دارالکتب الإسلامیة، ۱۳۶۵ هجری شمسی، ج ۲، ص ۵۱، ح ۱.

ترجمه مصطفوی ج ۳ ۳۸

۳. همان، ح ۵.

۴. همان، ح ۷.